

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО ГРОШЕЙ ЯК ЧИННИК СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE ATTITUDE TOWARDS MONEY AS A FACTOR OF SUBJECTIVE WELL-BEING OF AN INDIVIDUAL

Благополуччя особистості є однією з найактуальніших тем психологічних досліджень. Феноменологія благополуччя стосується таких аспектів, як фізичне і психічне здоров'я, задоволеність потреб, відчуття спокою і безпеки тощо. У психологічній проблематиці благополуччя відбиваються майже всі аспекти життя особистості. На благополуччя особистості впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зважаючи на такий вплив, вивчення динаміки благополуччя особистості в сучасній Україні, його різновидів, критеріїв та зв'язку із самопочуттям, психічним здоров'ям, рівнем задоволеності життям є надважливим.

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивного благополуччя особистості як інтеграційного психологічного феномену, його природи, значення, компонентів, а також вивченню психологічних особливостей ставлення особистості до грошей як одного із чинників суб'єктивного благополуччя особистості.

У статті зроблено аналіз концепцій благополуччя та суб'єктивного благополуччя таких психологів, як Ю.М.Швалб, Е.Дієнер, Л.М.Карамушка, Т.М.Титаренко, інших. Визначено, що суб'єктивне благополуччя є системним багатоконпонентним феноменом, який відображає те, як людина сприймає та оцінює різні сфери свого життя та життя загалом, ступінь відповідності бажаного та реального рівня задоволення своїх потреб.

Зазначено, що суб'єктивне благополуччя особистості містить компонент матеріального благополуччя. Ставлення особистості до грошей пов'язано з матеріальним благополуччям особистості. Ставлення до грошей має ціннісну, емоційну, мотиваційну та поведінкову складові частини, або, за іншими підходами, афективний, поведінковий і когнітивний компоненти.

Визначено, що ставлення людини до грошей впливає на загальне оцінювання та сприйняття особистістю матеріального складника свого життя і є чинником суб'єктивного благополуччя особистості.

Ключові слова: благополуччя, об'єктивне благополуччя, суб'єктивне благополуччя,

суб'єктивне економічне благополуччя, ставлення до грошей.

Personal well-being is one of the most relevant topics of psychological research. The phenomenology of well-being touches such aspects as physical and mental health, satisfaction of needs, sense of peace and security, etc. Almost all aspects of an individual's life are reflected in the psychological problems of well-being. Both external and internal factors affect a person's well-being. Taking into account such an influence, the study of the dynamics of personal well-being in modern Ukraine, its varieties, criteria and connection with well-being, mental health level is most important.

The article is devoted to the study of the subjective well-being of the individual as an integrative psychological phenomenon, its nature, meaning, components, as well as study if the psychological features of the individual's attitude to money as one of the factors of the subjective well-being of the individual.

The article analyzes the concepts of subjective well-being of such psychologists as J.M.Shvalb, E.Diener, L.M.Karamushka, T.M.Titarenko, et al. It was determined that subjective well-being is a systemic multicomponent phenomenon that reflects how a person perceives and evaluates various areas of his life and life in general, the degrees correspondence between the desired and real level of satisfaction of his needs.

It is noted that the subjective well-being of an individual contains a component of material well-being. A person's attitude to money is related to the material well-being of the person. The attitude to money has a value, emotional, motivational and behavior component or, according to other approaches, affective, behavioral and cognitive components.

It was determined that a person's obsession with money affects the overall assessment of a person's perception of the material component of his life and is a factor in the subjective well-being of a person.

Key words: well-being, objective well-being, subjective well-being, subjective economic well-being, attitude to money.

УДК 159.923: [316.64:336.7]

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.40>

Скрипаченко Т. В.

к.психол.н., доцент,

доцент кафедри психології

Запорізький національний університет

Суб'єктивне благополуччя особистості являє собою інтеграційний феномен, який характеризує ставлення особистості до різних сфер свого життя і оцінювання життя загалом. Суб'єктивне благополуччя складається з багатьох компонентів і є складником загального благополуччя особистості.

Ставлення особистості до грошей відображає матеріальний складник благополуччя особистості. На об'єктивному і суб'єктивному рівнях воно виражається по-різному, проте впливає на відчуття благополуччя кожної конкретної особистості.

Гроші були і є важливим чинником життя держав. Вони регулюють і опосередковують процес вироблення благ у світі. Гроші як суто економічна

категорія виконують багато функцій, зокрема є мірою вартості, обміну тощо. Проте в контексті їхнього психологічного впливу на особистість важливо розглядати гроші не тільки як економічну, але і як психологічну категорію.

Із цього погляду цікавим і важливим є дослідження психологічних особливостей ставлення особистості до грошей, чинників такого ставлення, впливу на формування особистості загалом і на суб'єктивне благополуччя особистості.

Нині процес формування ставлення людини до грошей, матеріальних благ, відчуття та усвідомлення свого суб'єктивного благополуччя істотно опосередкований війною Росії проти України.

У таких умовах особливо актуальними є дослідження особливостей ставлення особистості до грошей, впливу різних чинників на зміну цього ставлення, різних аспектів суб'єктивного благополуччя особистості та його чинників.

Психологічні особливості ставлення особистості до грошей вивчали такі дослідники, як І. К. Зубіашвілі [1], О. І. Паршак [2], Л. М. Карамушка [3; 4] та інші. У межах цих досліджень важливим є виділення складників, компонентів у ставленні особистості до грошей, монетарних потреб, монетарних репрезентацій. Існує тенденція також досліджувати чинники ставлення людини до грошей, зокрема стать, вік, локус контролю, тип темпераменту. Психологічні особливості такого ставлення залежать від багатьох чинників. Окрім того, дослідники зазначають, що цінність грошей у житті людини визначається вихованням, освітою, індивідуально-психологічними особливостями та ступенем актуальності тих потреб, які можна задовольнити за допомогою грошей.

Водночас благополуччя та суб'єктивне благополуччя як психологічний інтеграційний феномен були предметом досліджень багатьох учених, серед яких Ю. М. Швалб [5], Л. М. Карамушка [6], E. Diener [7], Т. М. Титаренко [8] й І. В. Гаркуша [9]. У наукових працях досліджується природа благополуччя, його різновиди, як-от когнітивне, гедоністичне й інші види благополуччя. Зокрема й суб'єктивне благополуччя в порівнянні з об'єктивним благополуччям. До сфери актуальної проблематики можна також віднести дослідження теорій і компонентів суб'єктивного благополуччя, його зв'язку з потребами та ступенем задоволеності потреб особистості.

Отже, суб'єктивне благополуччя є предметом багатьох досліджень. Проте специфіка зв'язку психологічних особливостей ставлення особистості до грошей, специфіки її поведінки в матеріальній сфері свого життя із суб'єктивним благополуччям досі потребує уточнення.

Благополуччя особистості за найбільш узагальненими визначеннями є життям у достатку, безпеці, а також відчуття щастя. Позитивна психологія була першим напрямом, який вивчав оптимальний стан особистості, яким і виступало благополуччя. Такий підхід зумовив розгляд благополуччя синонімічно з поняттями щастя, гарного життя, задоволеності життям [10].

На думку Ю. М. Швалба, існує 5 вимірів категорії благополуччя:

1. Об'єктивне благополуччя – визначається матеріальними й об'єктивними показниками.

2. Гедоністичне благополуччя – визначається тими емоціями та почуттями, які відчуває людина.

3. Когнітивне благополуччя. Цей показник формується через когнітивне оцінювання свого життя з погляду того, уважає людина його «гарним» чи «поганим».

4. Евдемонічне благополуччя – пов'язано із процесом досягнення цілей і особистісного зростання.

5. Соціальне благополуччя – визначається особливостями взаємодії людини із природним, освітнім, сімейним та іншими середовищами [5]

У зазначених показниках благополуччя чотири виміри, окрім об'єктивного, пов'язані, серед іншого, із суб'єктивним визначенням, сприйняттям, оцінюванням особистістю якоїсь сторони свого життя.

Виділення благополуччя як предмета психологічних досліджень передбачає вивчення двох його аспектів: об'єктивного та суб'єктивного. До об'єктивного аспекту благополуччя відносять його об'єктивні індикатори, наприклад, зайнятість, рівень освіти та здоров'я. Відчуття суб'єктивного благополуччя не завжди збігається з об'єктивним благополуччям особистості, яке оцінюється за соціальними критеріями особистих досягнень людини, структурою і спрямованістю особистості, поведінкою та діяльністю, а також за тим внеском, який зроблено кожною людиною, групою, суспільством.

Суб'єктивне благополуччя особистості є складним соціально-психологічним феноменом, що містить когнітивний, емоційний і мотиваційний компоненти, формується у процесі соціально-психологічної діяльності, у системі реальних ставлень особистості до об'єктів навколишнього середовища. Воно складається на основі соціально-психологічних настанов, цінностей, стратегій поведінки.

Когнітивний компонент суб'єктивного благополуччя виникає за цілісної відносно несуперечливої картини світу у суб'єкта, розуміння поточної життєвої ситуації. Дисонанс у когнітивну сферу особистості вносить суперечлива інформація, сприйняття ситуації як невизначеної, інформаційна або сенсорна депривація.

Емоційний компонент суб'єктивного благополуччя проявляється як переживання, що об'єднує почуття, які зумовлені успішним (чи неуспішним) функціонуванням усіх сторін особистості. Дисгармонія в будь-якій сфері особистості спричиняє водночас емоційний дискомфорт.

А мотиваційний компонент виявляється в цілях, способах їх досягнення та в особистісному зростанні [11].

До індикаторів суб'єктивного благополуччя відносять відображення в емоційній, ціннісній, поведінковій і мотиваційній сферах того, як людина оцінює та сприймає своє життя. Об'єктивне благополуччя особистості має більш широке значення. Воно може бути не пов'язано з відчуттям особистого благополуччя конкретної людини. Наприклад, людина з вищою освітою, гарною роботою і нормальним рівнем заробітної плати, гарними умовами життя може почуватися нещасливою.

Суб'єктивне благополуччя особистості відчувається кожною конкретною людиною і визначається системою уявлень людини про саму себе, своє життя, відносини, стани тощо.

На думку Л. М. Карамушки, дослідження суб'єктивного благополуччя, як і об'єктивного, має

надважливе значення в контексті розроблення стратегій функціонування суспільства як у звичайних, так і у кризових ситуаціях розвитку суспільства [6].

Д.Д.Отіч та І.С.Чабан зазначають, що можна виділити три підходи до розгляду суб'єктивного благополуччя особистості. По-перше, теорія невідповідності, яка базується на тому, що рівень задоволеності життям є співвідношенням між оцінюванням свого наявного стану та бажаного рівня. Очевидно, що суб'єктивне благополуччя складається із двох компонентів: когнітивного, оскільки передбачає усвідомлення, і афективного. Усвідомлення людиною свого реального життя в порівнянні з бажаним, формування ставлення до цього можуть сприяти або заважати адаптації особистості.

Другий підхід представлений Е. Diener і дістав назву тристоронньої моделі суб'єктивного благополуччя. Автор припускає, що суб'єктивне благополуччя формується через взаємодію трьох компонентів: позитивного впливу, негативного впливу та задоволеності життям. Формування суб'єктивного благополуччя пов'язано з домінуванням позитивного впливу та задоволенням життям. Процес такого формування детермінований когнітивним компонентом, тобто тим, як людина сама оцінює своє життя.

Третій підхід визначає суб'єктивне благополуччя як стан, який активно підтримується організмом через його природне прагнення до гомеостазу, спосіб саморегуляції. Ця теорія дістала назву теорії гомеостатично захищеного настрою. Згідно із цією теорією людина буде прагнути підтримувати в себе позитивні настрої і погляд на себе, що буде підтримувати суб'єктивне благополуччя [12].

Отже, висхідною точкою в розумінні суб'єктивного благополуччя є відповідність актуальних потреб можливостям їх задоволення. Саме відчуття і усвідомлення цього суттєво впливають на загальний показник суб'єктивного благополуччя особистості. Тут ми говоримо про потреби різного порядку: від фізіологічних до духовних. Очевидно, що ступінь їх задоволеності не є рівномірним, що і відбивається на динаміці суб'єктивного благополуччя.

Можна також говорити про те, що суб'єктивне благополуччя є комплексним інтегративним феноменом, може включати такі компоненти, як:

- тілесне благополуччя (здоров'я, тілесний комфорт, гарне самопочуття);
- матеріальне благополуччя (задоволеність своїм матеріальним добробутом);
- духовне благополуччя (розуміння та відчуття сенсу життя);
- соціальне благополуччя (задоволеність соціальним статусом)

Усі ці підходи дають розуміння того, що матеріальний складник присутній у суб'єктивному благополуччі як його компонент.

У цьому контексті говорять також про суб'єктивне економічне благополуччя, як один із підви-

дів суб'єктивного благополуччя особистості. Перші згадки про нього знайдемо в Б.Стрюмпела. На його думку, суб'єктивне економічне благополуччя є результатом порівняння актуального статусу особистості з її потребами та суб'єктивним сприйняттям свого матеріального стану. Виходячи із цього, автор виділив 3 елементи такого благополуччя: задоволеність доходом, задоволеність рівнем життя (задоволеність тим доходом, який людина вважає достатнім для власного комфорту), сприйняття справедливості або несправедливості в контексті доходів і прибутків [13].

Суб'єктивне економічне благополуччя пов'язане з такими категоріями, як рівень життя, якість життя, економічне самопочуття, відбиває ставлення людини до економічних умов свого життя [14]. Отже, суб'єктивне економічне благополуччя має емоційні, когнітивні, ціннісні складники та показує сприйняття людиною матеріальної сторони свого життя.

Важливим у розумінні суб'єктивного економічного благополуччя є також те, що воно відображає оцінювання особистістю свої власних можливостей щодо економічних досягнень, покращення свого життя, управління фінансами, економічними домаганнями, здатністю контролювати матеріальну частину свого життя.

Отже, суб'єктивне благополуччя особистості так чи інакше містить як компонент контекст благополуччя матеріального. Із цього погляду дослідження психологічних особливостей ставлення людини до грошей виступає одним з елементів відчуття благополуччя.

Е. Diener виділяє деякі компоненти, за якими можна характеризувати ставлення особистості до грошей:

1. Ціннісний компонент.
2. Емоційний компонент.
3. Поведінковий.
4. Соціальні уявлення про гроші [7].

Особливу увагу автор приділяв грошовим настановам. Грошові настанови можна розуміти як особистий досвід людини в поводженні із грошима, а також особливості взаємодії людини з іншими людьми щодо грошей. На формування грошових настанов впливає багато різноманітних чинників, які в підсумку роблять грошові настанови не тільки індивідуально забарвленими, але й стійкими.

Важливим для розуміння цієї проблеми є підхід Т.М.Титаренко. В основу її підходу покладене саме розуміння потреби та способів її задоволення. Авторка виділяє їх у категорію «монетарних потреб» і «монетарної задоволеності або незадоволеності». «Монетарна задоволеність», на думку авторки, – це позитивне ставлення до матеріального достатку на основі багаторазового переживання задоволеності, а також відчуття такої ж задоволеності в майбутньому [8]. Тобто така «монетарна задоволеність» пов'язана з відчуттям і оцінюванням матеріальних умов свого життя як таких, що задовольняють, що охоплює також

задоволеність доходами, накопиченнями, житлом, можливостями реалізації своїх потреб тощо. Значить, знову підкреслюється суттєвий аспект суб'єктивного благополуччя: суб'єктивне оцінювання та сприйняття особистістю пропорційності між наявним і бажаним рівнем задоволеності своїх потреб.

На думку І. В. Гаркуші, монетарна потреба є квазіпотребою, тому що через неї можуть задовольнятися матеріальні, духовні, соціальні потреби. Монетарну задоволеність можна вважати чинником позитивного ставлення особистості до грошей, достатку, прибутків як чинника життя. Відповідно, прагненням задовольнити свої монетарні потреби людина розширює свої стосунки зі світом. Монетарні відносини є уособленням ставлення людини до грошей [9].

Ставлення особистості до грошей також охоплює не тільки оцінювання відповідності потреб можливостям їх задоволення, але й цілі, цінності, мотиви, переконання особистості, її настанови тощо.

Якщо розглядати ставлення особистості до грошей як систему елементів, то можна говорити, що вона складається із чотирьох складників. Ціннісного складника, тобто той сенс і цінність грошей, яка притаманна цій особистості. Емоційного складника, описує комплекс емоцій і переживань особистості стосовно отримання та витрат. Мотиваційного складника, що виражається в силі та стійкості мотивації людини щодо її прагнення мати гроші. Мотиви особистості щодо грошей можуть бути різні, наприклад ті, що пов'язані з альтруїзмом чи егоїзмом, зі схильністю до ризику, із прагненням конкурувати. Поведінкового складника, що відображає особливості поведінки людини із грошима: способи отримання, заробляння, витрат, накопичення. Вона також відображає функціональну значущість грошей у житті особистості.

На думку Л. М. Карамушки, зважаючи на те, що гроші включені в багато сфер людського життя, важливо виокремлювати їхній психологічний зміст, дослідження якого, серед іншого, ведуться зараз у рамках одного з розділів економічної психології – психології грошей [3].

Дослідження психологічного аспекту у ставленні особистості до грошей дозволяє говорити про різні психологічні підходи в межах відомих психологічних напрямів. У рамках біхевіористичного підходу Б. Ф. Скіннера гроші розглядаються в термінах умовного підкріплення. Згідно з експериментами, у яких за окремі дії тварини отримували фішки, які вони потім могли обміняти на їжу, така поведінка явно говорить нам про сприйняття фішок як предметних грошей. Окрім того, такі предметні гроші також підлягають обміну, а обмін, як відомо, є однією з функцій грошей. Навіть більше, з огляду на те, що підкріпленням для людини, яка працює на якійсь роботі, є гроші, можна розглядати їх або інші товари як безумовне підкріплення. Отже, згідно з Б. Ф. Скіннером, гроші – це умовне підкріплення, пов'язане з безумовними підкріпленнями.

Когнітивістський напрям у психології розглядає гроші в контексті раціональності/ірраціональності в тому, як людина осмислює гроші, який досвід у неї є стосовно поводження із грошима.

Можна також згадати психоаналітичний напрям у психології, представлений передусім З. Фройдом. Згідно із З. Фройдом і його концепцією психосексуальних стадій розвитку, унаслідок незадоволених потреб у дитини на різних стадіях можуть формуватися фіксації. Фіксації призводять до поступового формування визначеного типу особистості. Саме на анальній стадії внаслідок того, як батьки ставляться до задоволення потреб дитини, може формуватися фіксація у вигляді анально-утримувального або анально-виштовхувального типу особистості. У контексті грошей це означає, що формування анально-утримувального типу особистості надалі може проявлятися в таких особливостях, як заощадження, жадібність. На відміну від анально-виштовхувального типу фіксації, який характеризується протилежними рисами: тратами (іноді неконтрольованими), невмінням заощаджувати.

Гроші самі собою не є джерелом задоволеності чи суб'єктивного благополуччя. Проте ті блага, які людина може отримати завдяки їм, і створюють ставлення до них як до частини свого життя. Найбільш поширені значеннями грошей такі:

- гроші як задоволення потреби в безпеці;
- гроші як задоволення потреби у владі;
- гроші як задоволення потреби в любові та свободі [15].

Загалом більшість підходів пропонують розглядати у ставленні до грошей три компоненти: афективний, когнітивний і поведінковий.

На думку І. К. Зубіашвілі, афективний компонент відображає емоційне ставлення особистості до монетарної системи, до грошей, до отримання та витрат. Відповідно таке ставлення може бути негативним, позитивним або нейтральним.

Ставлення до грошей на когнітивному рівні відображає ті знання, уявлення і оцінки, які має людина щодо грошей, їхнього значення в житті, щодо монетарних цінностей суспільства. Такі знання та уявлення дозволяють людині сформулювати власне розуміння економіки, грошей, знайти надалі раціональні способи пояснення власних дій і поведінки інших людей.

Поведінковий компонент проявляється в індивідуальних грошових мотивах і цілях людини, її намірах і прагненнях, конкретних діях із грошима [1].

На думку І. К. Зубіашвілі, можна говорити про поняття грошової потреби. Грошова потреба – це об'єктивна необхідність людини у грошах, яка спрямована на бажання їх отримати.

Р. Лінн зазначав, що, по-перше, з розвитком економіки країни цінність грошей зростає; по-друге, зі збільшенням доходу на душу населення цінність грошей у населення зменшується [16].

Війни, економічні, політичні потрясіння країни напряму впливають на ставлення особистості до грошей. Нині через війну в Україні, коли люди

втрачають свої домівки, надійний заробіток, гроші можуть витрачатися лише на найнеобхідніші речі, на задоволення базових потреб. На відміну від ситуації чи країн, де економіка розвивається, вона є стабільною, отже, і актуальні потреби, їхня кількість і способи їх задоволення змінюються. Зростає і цінність грошей.

Проте цікавим є те, що коли людина насичується грошима, то їхня цінність знижується. Це може відбутися через широкий діапазон життєвих ситуацій, коли ми говоримо про перебування людини у стані майже постійного та гарантованого задоволення своїх потреб.

Ставлення людини до грошей проявляється в наділенні грошей якимось суб'єктивним змістом і цінністю, на формування яких впливає багато чинників: настанови про гроші батьків, друзів, знайомих. І тоді ці уявлення стають фундаментом монетарної поведінки особистості. Тоді нестача грошей для одного може бути стимулом для розвитку, а для іншого – крахом його самоцінності [17].

З погляду формування особистості особливо цікавим є аналіз І. К. Зубіашвілі, яка наголошувала на значенні способів формування монетарних репрезентацій. Зокрема, можна виділити такі способи:

1. Міжособистісний: уявлення про гроші формується через безпосереднє спілкування зі значущими для особистості людьми.

2. Інституціональний: уявлення про сутність і значення грошей формується через різні інституції, як-от дитячий садок, школа, засоби масової інформації.

3. Спосіб формування грошових репрезентацій традиційним шляхом передбачає вплив родини.

4. Стилiзований спосiб характеризується засвоєнням окремих уявлень і настанов про гроші через уявлення, які існують у субкультурних групах. Як-от колектив, неформальна група, етнічні групи.

5. Спосiб, який характеризується внутрішнім аналізом особистості стосовно прийнятих і неприйнятих цінностей щодо грошей, їхнього змісту та значення, – належить до рефлексивного способу репрезентації.

Досить розробленою у психології є думка про виділення чинників ставлення особистості до грошей.

Серед таких чинників виділяють: мотиваційно-вольові характеристики, локус контролю, темперамент, емоційну стабільність, упевненість у собі, компульсивну поведінку, вік, стать [4].

Так, наприклад, вплив статі на ставлення до грошей проявляється в тому, що для чоловіків характерною є вища, порівно із жінками, грошова компетентність у грошовій поведінці, а також вища схильність до ризику. Для жінок гроші, коли вони є, стають чинником самозаспокоєння і гарного настрою, на відміну від ситуації, коли грошей немає і жінки відчують фрустрацію та емоційний дискомфорт.

Вплив локусу контролю на ставлення до грошей виявляється в інтернальній або екстернальній поведінці. Люди із переважним інтернальним локусом контролю вміють контролювати гроші та мають схильність до накопичення, вони більше покладаються на себе та свою оцінку, орієнтуються на власні цілі та можуть планувати свої витрати. Натомість особи з екстернальним локусом контролю схильні до надання підвищеного значення та цінності грошам. Вони можуть багато витрачати, їм важко заощаджувати. Також простежуються деякі зв'язки між локусом контролю, мотивацією та ставленням до грошей: що вищі мотивація до досягнення успіху та рівень інтернальності, то менше значення для особистості мають гроші.

З віком також пов'язані деякі зміни у ставленні до грошей. Припускається, що чим старшою людина стає, тим більшою є її обізнаність у поведінці із грошима, а значить, може змінюватись і цінність грошей. Проте такий показник, як компетентність щодо грошей, тобто можливість планувати трати, бюджет, заощаджувати тощо, не обов'язково має пряму кореляцію з віком. Отже, ми бачимо, що цей зв'язок не є однозначним. До речі, П. Лант і С. Лівінгстоун провели цікаве дослідження щодо впливу окремих характеристик на схильність особистості до заощадження. Вибірку дослідження становили 250 респондентів. Виявилось, що зі схильністю до заощаджень корелюють високий рівень освіти, оптимізму щодо власних доходів, дисципліна. Натомість складність заощаджувати корелює з такими особливостями, як імпульсивність, ілюзія контролю, складність підтримувати власну дисципліну у взаємодії із грошима [15].

Отже, аналіз теоретичних концепцій і наукових досліджень дозволяє дійти таких висновків.

Благополуччя характеризується станом щастя, спокою і достатку.

Благополуччя буває об'єктивним, яке визначається об'єктивними показниками, та суб'єктивним. Суб'єктивне благополуччя – це сукупність уявлень і оцінок особистості стосовно свого життя, ступеня задоволеності своїх потреб, задоволеності стосунками тощо. Суб'єктивне благополуччя визначається відчуттям і усвідомленням узгодженості своїх потреб із можливостями їх задоволення. Воно відбивається в когнітивному, емоційному, мотиваційному рівнях і є системним інтеграційним психологічним феноменом.

Одним із компонентів суб'єктивного благополуччя є матеріальне благополуччя, яке можна схарактеризувати як задоволеність людиною своїм матеріальним добробутом. Матеріальне благополуччя поряд із духовним, тілесним і соціальним благополуччям підкреслює не тільки багатокомпонентну природу суб'єктивного благополуччя, але й відбиття в ній того, що пов'язано зі сферою базових потреб і економічною сферою життя людини загалом.

Одним із компонентів суб'єктивного благополуччя є суб'єктивне економічне благополуччя. Суб'єктивне економічне благополуччя є результатом порівняння актуального статусу особистості з її потребами та суб'єктивним сприйняттям свого матеріального стану.

Ставлення особистості до грошей є компонентом суб'єктивного економічного благополуччя, яке описує матеріальну сферу, належить до загального показника суб'єктивного благополуччя особистості. Ставлення особистості до грошей формується протягом життя людини. На нього впливає багато чинників: виховання, тип темпераменту, цінності, рівень домагань, система потреб особистості тощо. Ставлення людини до грошей, грошової системи, накопичень і витрат також відображає індивідуальні змістові функції грошей у системі координат кожної конкретної особистості. Наприклад, гроші як засіб здобуття влади, як спосіб отримання свободи, кохання, реалізації планів тощо.

Отже, ставлення особистості до грошей відображається на рівні переконань, настанов, стереотипів, моделей поведінки та сприйняття економічних дій і категорій, на рівні когнітивних оцінок, емоцій і почуттів. Уся сукупність цих вимірів відбивається на суб'єктивному благополуччі особистості. Отже, ми можемо розглядати ставлення до грошей як один із чинників суб'єктивного благополуччя, який суттєвим пазлом довершує картину розуміння сутності цих психологічних феноменів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зубіашвілі І. К. Теоретичні передумови становлення теорії психології грошей. *Проблеми сучасної психології*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. Вип. 6. С. 246–253.
2. Паршак О. І. Методики для дослідження ставлення персоналу комерційних організацій до грошей. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2018. № 2(13). С. 93–99.
3. Карамушка Л. М., Ходакевич О. Г. Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей : монографія. Київ, 2017. 200 с.
4. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Паршак О. І. Основні тенденції розвитку психології грошей у зарубіжній та вітчизняній психології. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020. № 4(21). С. 49–59.
5. Еколого-психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя особистості : монографія / Ю. М. Швалба та ін. ; за ред. Ю. М. Швалба. Київ ; Львів, 2021. 234 с.
6. Карамушка Л. М. Суб'єктивне благополуччя персоналу освітніх і наукових організацій в умовах війни: рівень тривожності та зв'язок із копінг-стратегіями. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1(28). С. 17–25.
7. Diener E. Temporal Stability and Cross-Situational Consistency of Affective, Behavioral and Cognitive Responses. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1984. № 47. Р. 580–592.
8. Титаренко Т. М., Лепіхова Л. А., Кляпець О. Я. Формування в молоді настанов на здоровий спосіб життя : методичні рекомендації. Київ : Міленіум, 2006.
9. Гаркуша І. В. Основні типи ставлення особистості до грошей. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». 2018. № 2(16). С. 40–45.
10. Харитинський А. А. Теоретичне дослідження поняття благополуччя в іноземних та вітчизняних підходах. *Вісник національного університету оборони України. Питання психології*. 2021. № 6(64). С. 136–143.
11. Скрипаченко Т. В. Психологічні складові суб'єктивного благополуччя особистості *Демократизація та гуманізація вітчизняного суспільства: досвід україно-канадської взаємодії* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 25 вересня 2019 р. / упор. : О. В. Пономаренко, О. В. Іщук. Запоріжжя : Copy Art, 2019, С. 89–90.
12. Отич Д. Д., Чабан І. С. Психологічні особливості суб'єктивного благополуччя осіб дорослого віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 12 «Психологічні науки». 2022. Вип. 18 (63). С. 32–42.
13. Strümpel B. Economic Well-being as an Object of Social Measurement. *Subjective Elements of Well-Being*. Paris : Organization of Economic Cooperation and Development, 1974. Р. 75–122.
14. Акімова Л. Н., Кіршо С. М. Суб'єктивне економічне благополуччя студентської молоді. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2020. № 2–3 (20). С. 7–16.
15. Комарова О. О., Братченко Л. Є. Гроші як чинник соціально-психологічного впливу на людей у сучасному суспільстві. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2019. Вип. 83. С. 125–133.
16. Ventegodt S. Quality of Life Theory II. Quality of Life as the Realization of Life Potential: A Biological Theory of Human Being. *The Scientific World Journal*. 2003. № 3. Р. 1041–1049.
17. Власова-Чмерук О. М., Юдко А. В. Зв'язок задоволеності життям із ставленням до грошей у осіб юнацького віку. *Психологія особистості*. 2019. № 1 (10). С. 123–128.